

HANNA KÓČKA-KRENZ
WYDZIAŁ ARCHEOLOGII UAM
<https://orcid.org/0000-0002-2082-8177>

PÓŁWYSEP SZYJA W BNINIE – ŚWIADEK HISTORII

Charakterystyczny rys krajobrazu okolic Bnina i Kórnicka stanowi pasmo jezior rynnowych, ciągnących się z północnego zachodu na południowy wschód – od Borówca po Zaniemyśl. Najdłuższym z nich jest Jezioro Bnińskie, w którego północny koniec wcina się półwysep, wyraźnie przewężony u nasady. Miejsce to budziło zainteresowanie miłośników starożytności oraz badaczy polskich i niemieckich co najmniej od lat 30. XIX wieku z powodu widocznych w terenie pozostałości dwóch założeń obronnych¹. Kwestia czasu ich wzniesienia (epoka brązu/wczesna epoka żelaza, okres przedpiastowski, średniowiecze²) i pełnionych funkcji była przedmiotem dyskusji naukowych, które nie przyniosły wiarygodnych, jednoznacznych rezultatów. Dla ich osiągnięcia podjęto szeroko zakrojone wykopaliska, realizowane w ramach programu badań nad początkami państwa pierwszych Piastów³. Sam półwysep – ze względu na jego kształt – zyskał nazwę

---

¹ Obydwa grodziska zostały uwidocznione na rysunku ołówkiem i akwafortach Kajetana Wincentego Kielisińskiego z lat 40. XIX wieku; por. Jerzy Fogel, *Tematy archeologiczne w rysunkach i grafikach Kajetana Wincentego Kielisińskiego (1808–1849)*, Poznań 1995, s. 28–29 (nr 1), 36–37 (nr 4 i 5); Witold Hensel, *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, t. 1, Poznań 1950, s. 61–69.

² Te rozbieżne poglądy na chronologię umocnień obronnych spowodowane były zaleganiem w ziemi fragmentów glinianych naczyń, wytwarzanych przez ludność kultury łuzycyckiej oraz przez mieszkańców Wielkopolski we wczesnym i późnym średniowieczu.

³ Hanna Kóčka-Krenz, *Badania milenijne w perspektywie archeologicznej*, [w:] *Tradycje i nowoczesność – początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*,

Il. 1. Ekspedycja archeologiczna UAM w 1965 r. przed baraczką na terenie majdanu wczesnośredniowiecznego grodu w Bninie, od lewej: Andrzej Prinke, Jan Żak, Marek Żak, Wojciech Dzieduszycki, Bożena Danielczyk, Małgorzata Wierzejewska, Anna Pałubicka, Jerzy Fogel, Hanna Kóčka. Archiwum prywatne autorki

„Szyja”, nadaną przez archeologów z Uniwersytetu Poznańskiego, którzy w 1961 roku rozpoczęli tu systematyczne prace wykopaliskowe, prowadzone do 1969 roku przez ekspedycję pod kierunkiem Jana Żaka⁴ (il. 1).

Cechy środowiska naturalnego rynny jezior kórnicko-zaniemyskich – bogata szata roślinna, obfitość dobrej jakości wód i rodzaj gleb – tworzyły korzystne warunki do zasiedlenia wyniesionych ponad lustro wody ich brzegów dopiero pod koniec epoki kamienia – w neolicie (ok. 2500 lat p.n.e.)⁵. Wcześniej na teren ten zapuszczali się łowcy i zbieracze, zakładający tu krótkotrwałe, sezonowe obozowiska. Taki sposób bytowania wynikał zapewne z ukształtowania miejscowego krajobrazu, zdominowanego przez liczne, rozmaitej wielkości wypełnione wodą polodowcowe zagłębienia i łączące je rzeczki, co skłaniało grupy ludzkie do częstych zmian miejsca pobytu. Dopiero zmiany klimatyczne, pociągające za sobą

red. Marcin Danielewski, Hanna Kóčka-Krenz, Marzena Matla, Poznań 2016, s. 163–168.

⁴ Jerzy Fogel, *Archeologia*, [w:] *Z dziejów Kórnicka i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 55–73.

⁵ Bolesław Nowaczyk, *Środowisko geograficzne*, [w:] *Z dziejów Kórnicka i Bnina*, t. I, dz. cyt., s. 15–31, por. s. 59.

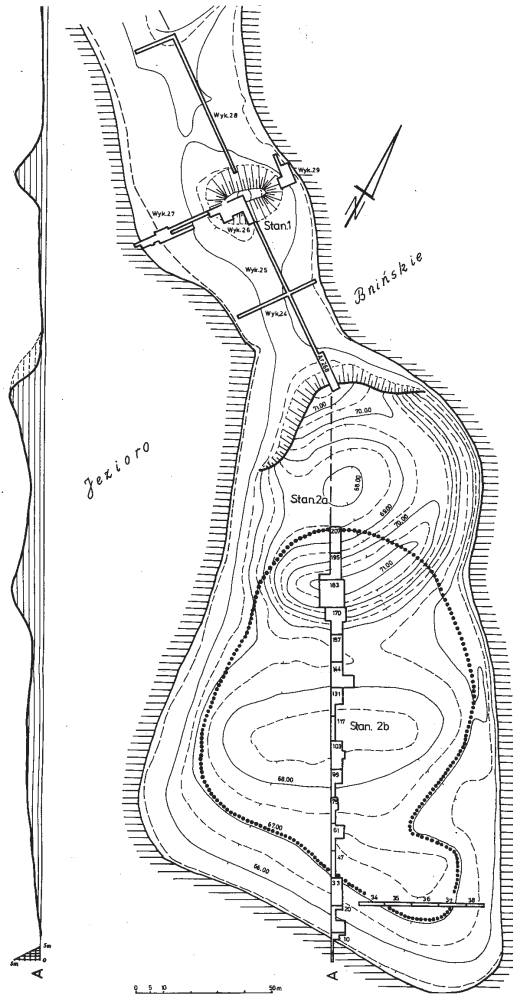
obniżenie poziomu lustra wód w Jeziorze Bnińskim o około 2,5 m, które nastąpiło w epoce brązu (ok. 1200 lat p.n.e.), przyniosły odpowiednie warunki do osadnictwa, opartego na gospodarce rolniczo-hodowlanej. W tym czasie w mikroregionie kórnicko-bnińskim osiedlająca się tu ludność zamieszkiwała nieliczne, krótko użytkowane osady tzw. otwarte (bez umocnień obronnych)⁶. Dopiero na przełomie epoki brązu i wczesnej epoki żelaza zaczęto zakładać duże, długotrwałe wsie, których centralnym ośrodkiem stała się osada otoczona wodami Jeziora Bnińskiego, położona na południowym skraju obecnego półwyspu (stan. 2b), zasiedlona przez ludność tzw. kultury łuzyckiej. Charakterystyczny kształt miejsca jej położenia, a zwłaszcza przewężenie nasady półwyspu, zrodził przypuszczenie – poświadczane wynikami badań terenowych, iż miejsce to stanowiło wówczas przybrzeżną wysepkę, odciętą szerokim, zabagnionym pasem od wyżej położonych terenów, dostępną przez groblę biegnącą wzdłuż brzegu jeziora⁷.

Na tym bronionym siłami natury, niewielkim wyniesieniu przez około 250 lat zamieszkiwała ludność, której byt opierał się na samowystarczalnym gospodarzeniu – od wznoszenia pomieszczeń mieszkalnych, wykonywania sprzętów gospodarstwa domowego, przygotowywania odzieży, po uprawę ziemi i chów bydła, wspomagany łowieniem ryb i zbieraniem płodów łąk i lasów⁸ – grzybów, jagód, owoców, roślin jadalnych i leczniczych, a zwłaszcza pozyskiwaniem drewna na budulec i opał. Przez ten długi czas jej funkcjonowania dwukrotnie zmniejszała się wielkość obronnej osady. Największy zasięg – około 1,30 ha – przypadł na VIII wiek p.n.e. Niewiele wiadomo o sposobie zagospodarowania zajętej osadniczo przestrzeni, gdyż badania wykopaliskowe prowadzono zasadniczo w wykopach wytyczonych liniowo na osi północ-południe (il. 2). Można jedynie przypuszczać, iż ludność tej osady zamieszkiwała drewniane domostwa w konstrukcji zrębowej lub sumikowo-łątkowej, a dla celów gospodarczych kopała jamy zasobowe i użytkowała zagłębiane w ziemię kamienne paleniska. Podnoszenie się poziomu wody w jeziorze pod koniec epoki brązu spowodowało zmniejszenie zasięgu tej osady – do nieco powyżej hektara. Dla ochrony przed zalewaniem

⁶ Jerzy Fogel, *Przemiany osadnictwa mikroregionu bnińskiego w epoce brązu i wczesnych okresach epoki żelaza*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński*, red. Jan Żak, Jerzy Fogel, Poznań 1985, s. 35–118.

⁷ Nie jest to odosobniony przypadek, o czym świadczy położenie grodu ludności kultury łuzyckiej w Biskupinie na Pałukach, który zbudowano na wysepce Jeziora Biskupińskiego, oddzielonej zabagnionym rowem od stałego lądu i połączonej z nim nasypem wodącym do bramy grodu.

⁸ Zbigniew Celka, Roman Rożkowski, *Świat roślin*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, dz. cyt., s. 35–54.

Il. 2. Bnin – rozmieszczenie wykopów na półwyspie Szyja; stan. 1 – grodzisko stożkowane; stan. 2a – wczesnośredniowieczne grodzisko pierścieniowate, stan. 2b – podgrodzie, a wcześniej osada obronna ludności kultury łużyckiej; za: Jerzy Fogel, *Archeologia*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 55–73; s. 56, ryc. 20

terenu na jej południowym obwodzie posadowiono zaporę z rzędu połączonych ze sobą, wypełnionych ziemią dębowych skrzyń⁹. Zabudowa osady koncentrowała się w jej środkowej, najwyższej części. W jednym z budynków mieściła się

⁹ Odmianą interpretację funkcji tej konstrukcji przedstawił Krzysztof Szamałek [w:] tenże, *Czy skrzyniowa konstrukcja odkryta w Bninie była wałem obronnym grodu ludności kultury łużyckiej?*, „*Archeologia Polski*” 1995, t. XL, nr 1–2, s. 149–158.

pracownia brązownika¹⁰, w której wnętrzu zachowały się liczne fragmenty żużli, tygielków do topienia metalu i form odlewniczych. Wykonywano w nich ozdoby metodą „na wosk tracony” – przede wszystkim bransolety, a także nagolenniki i naramienniki o ośmiobocznym przekroju. W ozdoby te zaopatrywali się okoliczni mieszkańcy, o czym świadczy znalezisko dwóch takich nagolenników w skarbie z Kórnika-Zwierzynca odlanych w formach pochodzących z pracowni bnińskiej; ich fragmenty ściśle odpowiadają kształtom i rozmiarom tych ozdób¹¹. Pod koniec egzystencji osady jej zasięg ponownie się zmniejszył do 0,88 ha i wkrótce została opuszczona, czego przyczyną było zapewne wciąż rosnące zawilgocenie terenu.

Mieszkańcy zasiedlonej przez kilka pokoleń osady chowali swych zmarłych na cmentarzysku założonym na piaszczystym stoku po wschodniej stronie jeziora. Szczątki ich palonych na stosie ciał składano do jam grobowych w układzie anatomicznym – od kości stóp do głowy, wyposażając zmarłych w gliniane naczynia, sporadycznie też w paciorki ze szkła i bursztynu oraz metalowe ozdoby i przybory¹². Szacuje się, że na cmentarzysku tym pochowano w ciągu 300 lat kilka tysięcy zmarłych mieszkańców okolicznych osad.

Po porzuceniu osady we wczesnej epoce żelaza (V wiek p.n.e.) półwysep Szyja przez długi czas pozostał niezasiedlony. Rozrzedzenie osadnictwa, którego przyczyny nie są wystarczająco rozpoznane, dotknęło cały region, gdyż w okolicach Bnina i Kórnika egzystowało jedynie kilka niewielkich osad, których mieszkańcy chowali swych zmarłych na równie małych cmentarzyskach. Stan taki utrzymywał się aż do początków X wieku, do okresu wczesnopiastowskiego, spowodowany być może wysokim poziomem wód okolicznych jezior, a co za tym idzie – zalewaniem brzegowych części półwyspu i zabagnieniem niżej położonej jego nasady. Dopiero po tysiącu lat, w miarę opadania wód gruntowych i osuszenia się niecki utrudniającej dostęp do wyniesienia w jego środkowej części, zostało ono ponownie zasiedlone. W miejscu osady z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w początkach X wieku wzniesiono domostwa o ścianach z uszczelnianej gliną plecionki wstawianej między rozstawionymi słupami, na których wspierały

¹⁰ Jerzy Fogel, *Pracownia odlewnictwa brązu z okresu wczesnożelaznego w Bninie, pow. Śrem*, „Wiadomości Archeologiczne” 1967, t. XX, z. 3–4, s. 512–531.

¹¹ Oprócz dwóch nagolenników skarb zawierał 2 bransolety i szpilę z tarczowatą główką; Dobromir Durczewski, *Skarby halsztackie z Wielkopolski*, „Przegląd Archeologiczny” 1961, t. XIII, s. 7–108.

¹² Lech Krzyżaniak, *Cmentarzysko ludności kultury łuzyckiej w Biernatkach, pow. Śrem*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 1962, t. XIV, s. 45–111.

Il. 3. Bnin – grodzisko wczesnośredniowieczne; dolne partie konstrukcji dębowych wału obronnego. Archiwum prywatne autorki

się dachy. Zabudowę uzupełniały urządzenia gospodarcze, zapewniające samowystarczającą egzystencję mieszkańcom tej osady, opartą na uprawie roli i chowie zwierząt, uzupełnianym łowiectwem i rybołówstwem.

Naturalne walory obronne półwyspu, otoczonego od wschodu, północy i zachodu wodami jeziora, tworzyły dogodne warunki do budowy grodu, co przyciągnęło uwagę władców tworzącego się organizmu państwowego. Pod miejsce jego budowy wybrano środkową, najwyższą część półwyspu, otaczając ją pierścieniowatym wałem obronnym (stan. 2a)¹³. Dostęp do wnętrza grodu możliwy był jedynie od strony południowej, pomostem lub groblą wyniesioną nad torfiastą łąkę. Konstrukcja umocnień obronnych była imponującym dziełem inżynieryjnym. Jego podwalinę zbudowano z trzech warstw potężnych pni dębowych, których średnica osiągała 40 cm, długość zaś niemal 4 m. Aby się nie rozsunęły pod naporem wyższych partii wału, przytrzymywano je pniami z zaczepami uformowanymi z nie całkiem uciętych gałęzi drzew, układanymi poprzecznie do biegu wału (tzw. konstrukcja hakowa; il. 3). Na takiej solidnej podstawie, osiągającej szerokość około 10 m, układano drewniane ruszty uszczelniane ziemią i na zewnątrz pokrywane ziemnym płaszczem, zabezpieczającym wał przed zniszczeniem. Gród wznoszono

¹³ Anna Pałubicka, *Grodzisko wklęsłe w Bninie, pow. śremski*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko wklęsłe*, red. Jan Żak, Poznań 1975, s. 11–184.

przez kilka lat, od 934 do 940 roku, na co wskazują daty ścięcia drzew użytych do budowy dolnych partii wałów; ich część frontowa została odnowiona w 2 połowie X wieku¹⁴. Niewiele wiemy o urządzeniu wnętrza grodu, można jedynie przypuszczać, że budynki sytuowano przy wałach, pozostawiając wolny od zabudowy majdan, na co wskazuje socjotopografia szerzej rozpoznanych grodów wczesnopiastowskich, np. Ostrowa Lednickiego¹⁵. Część południowa półwyspu stanowiła bezpośrednie zaplecze gospodarcze grodu¹⁶. Podstawy bytu jego mieszkańców były takie same jak w początkach X wieku, zaś zmarłych chowano na cmentarzysku w Biernatkach, które wcześniej było polem grzebalnym mieszkańców grodu w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza – zmianie uległ jedynie obrządek pogrzebowy, polegający na składaniu do jam grobowych niespalonych ciał zmarłych¹⁷.

Gród był zasiedlony do czasu niepokojów politycznych spowodowanych powstaniem ludowym (tzw. buntem Masława) i najazdem na Wielkopolskę księcia czeskiego Brzetysława (1038/39 rok), gdyż konstrukcje wałowe noszą ślady przypadających na ten czas zniszczeń. Ten najstarszy wczesnośredniowieczny gród utracił wówczas swe militarne znaczenie i został opuszczony na kolejne 160 lat. Pozycję odzyskał dopiero w początkach XIII wieku za panowania Władysława Łaskonogiego, gdyż na ten czas datuje się rozbudowę jego wałów, których podstawę z wypełnionych ziemią skrzyń poszerzono do 16 m, stabilizując ją kamienną ławą, zaś koronę wyciągnięto na wysokość 11 m¹⁸.

Dostęp do grodu bronił wypełniony wodą rów, za którym w połowie XIII wieku w miejscu przewężenia nasady półwyspu (55-metrowej szerokości) posadowiono siedzibę na kopcu, tzw. grodzisko stożkowate (stan. 1)¹⁹. Dziś jego nasyp wznosi się na 4,5 m nad porośnięty łąkami, podmokły grunt. Średnica podstawy kopca osiąga 28 × 22 m, zaś wierzchołka – około 16 m. Konstrukcja kopca została

---

¹⁴ Michał Kara, Maciej Przybył, *Wczesnośredniowieczne grodzisko wklęsłe w Bninie koło Poznania w świetle dotychczasowych ustaleń dendrochronologicznych*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” 2003, t. X/XI, s. 255–268.

¹⁵ *Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stołeczny ośrodek pierwszych Piastów*, red. Zofia Kurnatowska, Andrzej M. Wyrwa, Warszawa 2016.

¹⁶ Krzysztof Szamałek, J. Dudziak-Jankowiakowa, Zbigniew Karolczak, *Osadnictwo podgrodzia bnińskiego*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Podgrodzie*, red. Jan Żak, Poznań 1979, s. 5–263.

¹⁷ Lech Krzyżaniak, *Wczesnośredniowieczne pochówki z Biernatek w pow. śremskim*, „Przegląd Archeologiczny” 1963, t. XVI, s. 173–178.

¹⁸ Jerzy Fogel, *Archeologia*, dz. cyt., s. 69.

¹⁹ Edward Krause, *Grodzisko stożkowate w Bninie koło Śremu*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowate*, red. Jan Żak, Warszawa – Poznań 1976, s. 3–115.

Il. 4. Bnin – grodzisko stożkowate w 2012 r. Fot. Hanna Kóčka-Krenz

oparta na podwalinie z bierwion dębowych, na których posadowiono konstrukcje skrzyniowe wypełnione piaskiem. Stabilizowały one piaszczysty nasyp, który od strony południowej i północnej zabezpieczono dodatkowo palisadowym płotem. Na tak przygotowanym wyniesieniu zbudowana została drewniana wieża mieszkalno-obronna otoczona palisadą, która uległa spaleniowi i jej bryły nie można już odtworzyć. Gruba warstwa spalenizny pozwala sądzić, że była to jednoprzestrzenna, kilkupoziomowa budowla, jakie w tym czasie zaczęto wznosić na ziemiach polskich²⁰. Wieże mieszkalno-obronne budowano w zachodniej Europie od 1000 roku (najstarsza z nich to dwór na kopcu hrabiów Blois w departamencie Loir-et-Cher we Francji²¹). Z terenu północnej Francji idea wznoszenia dworów obronnych została przeniesiona do Niemiec i Danii; ich formy stały się wzorem dla siedzib „panów gruntowych” w państwie Piastów. Jak to ujął Stanisław Kołodziejski: „budowle te wznoszono w centrach prywatnych majątków ziemskich, były funkcjonalnie z nimi związane, zapewniały właścicielom włości mieszkanie i ochronę, a zarazem stanowiły ośrodki administracyjne kluczy majątkowych”²². Dodać należy, że

²⁰ Lech Kajzer, *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce*, Łódź 1996, s. 132–139; Andrzej Kola, *Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu*, Toruń 1991; Anna Marciniak-Kajzer, *Archaeology on Medieval Knights' Manor Houses in Poland*, Łódź – Kraków 2016.

²¹ John R. Kenyon, *Medieval Fortifications*, Leicester – London 1991, s. 44.

²² Stanisław Kołodziejski, *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego*, Kraków 1994, s. 53–63.

wieże takie pełniły też funkcje militarne jako punkty strzegące przepraw i szlaków komunikacyjnych. Gródek bniński spełniał być może nieco odmienną od większości siedzib na kopcach funkcję, zabezpieczając dostęp do grodu książęcego w ostatnim okresie jego funkcjonowania. Budowę tej strażnicy łączyć można z akcją umacniania grodów przez Władysława Odonica w obawie przed Henrykiem Brodatym, który zaatakował jego posiadłości w 1233 roku. Rezydowali w niej zapewne kasztelani (pochodzący być może z rodu Łodziów) do czasu wzniesienia murowanej siedziby w bardziej dogodnym miejscu. Podczas walk o Wielkopolskę grody bnińskie były niszczone, a od 1253 roku straciły swe militarne znaczenie, do czego przyczyniło się także podniesienie poziomu wody w jeziorze i zalanie niższych partii półwyspu. Ponad lustro wody wypiętrzały się jedynie trzy niewielkie wysepki – w miejscu podgrodzia, wczesnośredniowiecznego grodu i średniowiecznego dworu na kopcu. Mieszkańcy dworu musieli opuścić swą dotychczasową siedzibę i zamieszkać w osadzie na wyżej położonym terenie, stanowiącej załazek późniejszego miasta Bnina, lokowanego na prawie magdeburskim między 1386 a 1395 rokiem²³.

BIBLIOGRAFIA

- Celka Zbigniew, Rożkowski Roman, *Świat roślin*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 35–54.
- Dobosz Józef, *W średniowieczu i w dobie renesansu*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 75–87.
- Durczewski Dobromir, *Skarby halsztackie z Wielkopolski*, „Przegląd Archeologiczny” 1961, t. XIII, s. 7–108.
- Fogel Jerzy, *Archeologia*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 55–73.
- Fogel Jerzy, *Pracownia odlewnictwa brązu z okresu wczesnożelaznego w Bninie, pow. Śrem*, „Wiadomości Archeologiczne” 1967, t. XX, z. 3–4, s. 512–531.
- Fogel Jerzy, *Przemiany osadnictwa mikroregionu bnińskiego w epoce brązu i wczesnych okresach epoki żelaza*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński*, red. Jan Żak, Jerzy Fogel, Poznań 1985, s. 35–118.
- Fogel Jerzy, *Tematy archeologiczne w rysunkach i grafikach Kajetana Wincentego Kielisińskiego (1808–1849)*, Poznań 1995.
- Hensel Witold, *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, t. 1, Poznań 1950.
- Kajzer Lech, *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce*, Łódź 1996, s. 132–139.

²³ Józef Dobosz, *W średniowieczu i w dobie renesansu*, [w:] *Z dziejów Kórnik i Bnina*, t. I, dz. cyt., s. 79.

- Kara Michał, Przybył Maciej, *Wczesnośredniowieczne grodzisko wkłęsłe w Bninie koło Poznania w świetle dotychczasowych ustaleń dendrochronologicznych*, „Folia Praehistorica Posnaniensia” 2003, t. X/XI, s. 255–268.
- Kenyon John R., *Medieval Fortifications*, Leicester – London 1991.
- Kola Andrzej, *Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu*, Toruń 1991.
- Kołodziejki Stanisław, *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego*, Kraków 1994.
- Kóčka-Krenz Hanna, *Badania milenijne w perspektywie archeologicznej*, [w:] *Tradycje i nowoczesność – początki państwa polskiego na tle środkowoeuropejskim w badaniach interdyscyplinarnych*, red. Marcin Danielewski, Hanna Kóčka-Krenz, Marzena Matla, Poznań 2016, s. 163–168.
- Krause Edward, *Grodzisko stożkowate w Bninie koło Śremu*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowate*, red. Jan Żak, Warszawa – Poznań 1976, s. 3–115.
- Krzyżaniak Lech, *Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej w Biernatkach, pow. Śrem*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 1962, t. XIV, s. 45–111.
- Krzyżaniak Lech, *Wczesnośredniowieczne pochówki z Biernatek w pow. śremskim*, „Przegląd Archeologiczny” 1963, t. XVI, s. 173–178.
- Marciniak-Kajzer Anna, *Archaeology on Medieval Knights’ Manor Houses in Poland*, Łódź – Kraków 2016.
- Nowaczyk Bolesław, Środowisko geograficzne, [w:] *Z dziejów Kórnika i Bnina*, t. I, red. Jerzy Fogel, Poznań 2007, s. 15–31.
- Ostrów Lednicki. Rezydencjonalno-stożeczny ośrodek pierwszych Piastów*, red. Zofia Kurnatowska, Andrzej M. Wyrwa, Warszawa 2016.
- Pałubicka Anna, *Grodzisko wkłęsłe w Bninie, pow. śremski*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko wkłęsłe*, red. Jan Żak, Poznań 1975, s. 11–184.
- Szamałek Krzysztof, *Czy skrzyniowa konstrukcja odkryta w Bninie była wałem obronnym grodu ludności kultury łużyckiej?*, „Archeologia Polski” 1995, t. XL, nr 1–2, s. 149–158.
- Szamałek Krzysztof, Dudziak-Jankowiakowa J. Karolczak Zbigniew, *Osadnictwo podgrodzia bnińskiego*, [w:] *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Podgrodzie*, red. Jan Żak, Poznań 1979, s. 5–263.

ABSTRAKT

PÓŁWYSEP SZYJA W BNINIE – ŚWIADEK HISTORII

Półwysep wcinający się w wody Jeziora Bnińskiego (nazwany przez archeologów „Szyją”) był miejscem trzykrotnie zajęтым pod dłużej trwające osadnictwo. Na przełomie epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w jego południowej części (stanowiącej wówczas przybrzeżną wyspę) ludność kultury łużyckiej użytkowała naturalnie obronną osadę. Drugi okres intensywnego zasiedlenia półwyspu przypadł na lata 40. X wieku, kiedy został tam zbudowany solidnie ufortyfikowany gród wczesnopiastowski, użytkowany (ze 160-letnią przerwą) do początków XIII wieku. W połowie XIII wieku u nasady półwyspu została zbudowana siedziba na kopcu, stanowiąca rezydencję kasztelanów do czasu lokacji Bnina na prawie magdeburskim między 1386 a 1395 rokiem.

Słowa kluczowe: Bnin, Wielkopolska, kultura łużycka, średniowiecze, osadnictwo grodowe, siedziby na kopcach

ABSTRACT

HANNA KÓČKA-KRENZ

PENINSULA SZYJA IN BNIN – A WITNESS TO HISTORY

The peninsula projecting into Lake Bnińskie (and called *Szyja* by archaeologists) was the site of a long-standing settlement three times. At the turn of the Bronze Age and the early Iron Age, people of the Lusatian culture used the natural defensive settlement in its southern part (which at the time was an inshore island). The second period of intensive settlement of the peninsula was the 940s, when a strongly fortified early Piast stronghold was erected – it was used (with a break of 160 years) until the beginnings of the 13th c. In the mid-13th c., a dwelling on a mound was erected at the base of the peninsula to become home to castellans until Bnin was granted a municipal charter based on the Magdeburg rights between 1386 and 1395.

Keywords: Bnin, Wielkopolska, Lusatian culture, Middle Ages, defensive settlements, dwellings on mounds